

Otázky k semináři Evoluce a vědomí

Odpovědi prof. Jiřího Váchy

Samostudium a vlastní orientace

Chci se lépe zorientovat v daném tématu. Jaké zdroje doporučujete?

Blecha, Ivan: Proměny fenomenologie. Úvod do Husserlovy filosofie. Triton, Praha/Kroměříž 2007. [ISBN 978-80-7254-938-2](#) a další práce téhož autora o fenomenologii.

Vácha, Jiří: Meze darwinismu. MUNIPRESS 2020, dotisk 2021. Pět appendixů (rozšiřujících hlavní kapitoly) zdarma na adrese www.press.muni.cz/meze-darwinismu. Kniha prezentuje “neortodoxní” proudy v evoluční teorii (neutralismus, evo-devo, epigenetiku, strukturalismus) a nutnost uvažovat o evoluci schopnosti prožívat (“vědomí”) jako úkolu pro filosofii. V knize je uvedena i další literatura k celkovému pohledu na evoluci, většinou anglická a německá.

Petříček, Miroslav: Úvod do (současné) filosofie. Herrmann & synové, Praha, 1991, II. vyd. 1992. 190 s. a další práce téhož autora o současné filosofii (všechno česky).

Zrzavý, Jan a spol.: Jak se dělá evoluce. Labyrintem evoluční biologie. Argo/Dokořán 4. vydání 2017. Čtivě psaný a hezky ilustrovaný obsáhlý úvod do evoluční biologie, napsaný z hlediska dnešního evolučního mainstreamu, tj. “syntetické teorie”. Vyžaduje přírodovědecké a filosofické doplnění, jak je popsáno ve Váchových “Mezích darwinismu”.

Vácha, Jiří: Přemítání o původu člověka. Esej. Filosofický časopis 2022 (v tisku).

Očekávám nové podněty k samostudiu a vlastnímu přemýšlení.

Pokud jde o evoluci, je třeba získat napřed základní filosofickou průpravu (aspoň s trochou Husserlovské fenomenologie), aby student nepropadl falešnému kouzlu některých tvrzení, jež se tváří jako empirická (vposledku potvrditelná smyslovým pozorováním), ačkoliv jsou filosofická (z dalších zdrojů, např. logicko-deduktivních), např. že vědomí v evoluci vzniká jako emergující z fyzické struktury/funkce jako takové. Základní spor fyzikalismu a dualismu se řeší v širším rámci, než jen biologicko-evolučním. Po takové průpravě už bude spíš možné číst např. Dawkinsovy knížky s potěšením, ale bez nasátí jeho čistě fyzikalistických předsudků.

Chci si rozšířit obzory v oblasti evoluční psychologie. Jaké máte doporučení?

Schopnost prožívat jako taková nemá biologické vysvětlení a funkcionalistické výklady vědomí jsou záměna v kategoriích. Biologie nemá metodologii, kterou by se dalo studovat vědomí jako takové – jen jeho neurofyziologické koreláty. Kategoriální svéráz vědomí je předmětem filosofie, a je potřeba se s ním seznámit dřív, než eventuálně přejdeme k ne-dualistickým, fyzikalistickým teoriím, často zastávaným v oblasti evoluční psychologie.

Výuka

Ve výuce evoluce chci najít inspiraci k jinému pohledu, než je zaužívaný: „shluk molekul-buňka-organismus-složitější-složitější-složitější-člověk“. Chci najít nové nápady k výuce.

Podrobně rozvedeno v obecně-biologickém rámci ve zmíněné knize:

Vácha, Jiří: Meze darwinismu. MUNIPRESS 2020, dotisk 2021. Pět appendixů rozšiřujících hlavní kapitoly zdarma na adrese www.press.muni.cz/meze-darwinismu. Prezentuje “neortodoxní” proudy v evoluční teorii (neutrální, evo-devo, epigenetiku, strukturalismus) a nutnost uvažovat o evoluci schopnosti prožívat (“vědomí”) jako úkol pro filosofii. V knize i další literatura k celkovému pohledu na evoluci, většinou anglická a německá.

A co se týká evoluce člověka:

Vácha, Jiří: Přemítání o původu člověka. Esej. Filosofický časopis 2022 (v tisku).

Jak zprostředkovat studentům co nejobjektivnější pohled na evoluci, stvoření vesmíru, vztah mezi člověkem a ostatními druhy, resp. co mají společného a zcela nepochybně čím se liší?

Ke stvoření Vesmíru nejsme možná o mnoho blíž než antičtí judaisté a řečtí filosofové. “Velký třesk” nemusí být posledním slovem, jsou i serózní modely Vesmíru, které počítají s opakováním jeho rozepnutí a smrštnění. Ale k tomu by musel promluvit astrofyzik. Celkový vznik Vesmíru je ovšem filosofická otázka, kterou nelze řešit přírodovědecky – a zda je řešitelný filosoficky, to je rovněž otázka filosofická ☺.

Jak vést studenty k tomu, aby si uměli klást správné otázky a chápali, že jedna věc jsou nepochybnitelná fakta a druhá věc je např. víra, která je opřena o pocity?

K racionálnímu uvažování asi nevede žádný školský předmět sám o sobě, ale jen souhrn všech předmětů – ty předkládají příklady, jak je potřeba zdůvodňovat, argumentovat, myslet na jiné možnosti atd. Vysokoškolská výuka by měla středoškolské učitele seznámit s technikami sběru dat a s metodami induktivních závěrů (statistikou).

Věda a víra

Je rozdíl mezi nepochybnými vědeckými fakty, přesvědčením a vírou. Angličtina rozlišuje “belief” a “faith”, my oběma bohužel říkáme jednotně “víra”. “Belief” se týká jednotlivostí, u inteligentního člověka by se měla opírat o rozumné (= jako pravdivé nahlédnutelné) důvody. “Véra” v náboženském smyslu je mnohem “totálnější”, bývá to světový názor spojený s

celoživotním mravním postojem – o tom by zde měli mluvit teologové, nikoliv přírodovědci. Pokud víra v náboženském smyslu zahrnuje určité metafyzické téze (existence Boha, povaha resp. nesmrtnost duše atd.), překrývá se s filosofickou metafyzikou, a je pak věcí osobní volby věřícího (popř. filosofa), pro kterou metafyzickou odpověď se rozhodne. “Metodologie” tzv. zjevených náboženství (judaismu, křesťanství, islámu) jako taková není ovšem filosofická, i když může hledat dodatečně filosofickou podporu. Filosofie jako taková se na supranaturální zdroj vědění neodvolává.

Jak citlivě vysvětlovat dětem různé možnosti vzniku vesmíru a Země? Jak v křesťanství pojmut evoluci?

To není problém pro zvláštní citlivost, dětem je potřeba říct – s ohledem na jejich chápavost - totéž co náctiletým (a dospělým): Přírodověda mluví o tom, co lze vidět a ohmatat, to je věcí takových předmětů, jako je fyzika, chemie, biologie, astronomie, ale jsou i věci neviditelné a neohmatatelné. Na svou vlastní “duši” a způsob, jak je živá, jak prožívá, se podívat ani ji ohmatat nemůžeme, ale můžeme se “podívat” dovnitř sebe sama. Co při tomto pohledu uvidíme, je něco úplně jiného, než jak vidíme skály, stoly a molekuly. Uvedené přírodní vědy neříkají o skutečnosti všechno, “duše” se jim vymyká. Někteří lidé si vykládají vznik Vesmíru tak, že byl stvořen někým nesmírně mocným a vědoucím, jiní říkají, že hmotný svět tu byl vždycky a jen se různě měnil. O tom se děti víc dozví v hodinách náboženství a filosofie – do 8 či 11 let se děti asi budou držet toho, co jim říkají o světě rodiče, pak už si začnou tvořit názor vlastní. Učitelé přírodovědy by je na to měli připravit.

Křesťanství a evoluce: viz www.press.muni.cz/meze-darwinismu, Appendix první “Darwinismus a světový názor”

Jak poznat, kde jsou hranice vědy a kde už se lidská představivost od vědy odtrhla?

Věda není jediný zdroj poznání světa, je i filosofie (ta se zabývá i smyslově neověřitelnými věcmi (např. povahou samotného poznání, podmínkami dosahování pravdy apod.), která by měla být rovněž myšlenkově odpovědným počínáním. V tom smyslu se od vědy “odtrhl” i jiný druh poznávání, dokonce to bylo spíš naopak, po Descartově nešťastném rozpolcení světa na věci myslící a věci rozprostraněné se od *common sense* oddělila přírodověda – geometrizující, matematizující, vážící a měřící, ale nevšímavá k vědomí, hodnocení, etice...

Má smysl diskutovat se zastánci kreacionismu a odpůrci evoluce? Pokud ano, tak jak? Existují stránky www.kreacionismus.cz - co si o nich myslíte? Viz článek k argumentaci <https://kreacionismus.cz/hlavni-argumenty-pro-stvoreni-a-proti-evolucni-teorii/>

Především “kreacionismus” a “evoluce” nejsou kontradiktorní pojmy, už jen proto, že nejsou v této diskusi dobře definovány. “Creatio” = stvoření může být zastáváno i člověkem, který bere za své vědou nesčetněkrát ověřenou pravdu, že v průběhu dějin Země docházelo ke změnám struktury a funkce živých bytostí, a to především směrem ke komplexnějším formám (to je význam termínu “evoluce”). “Evoluce” na druhé straně zdaleka neznamená totéž co “novodarwinismus” (= “syntetická teorie evoluce”). Mezi příčiny evoluce kromě přírodního výběru je potřeba počítat i příčiny široce strukturální či biofyzikální. Je dále naivní ztotožňovat Boha Bible s “Bohem filosofů” (ať už je jakýkoliv, osobní, neosobní atd.) a tedy biblickou

zprávu z pěti knih “Mojžíšových” s činností Stvořitele. Je možný i “kreacionismus” nejudajistický, úplně nebiblický. Popis stvoření na začátku Bible může mít nejrůznější výklady - ten doslovný by byl dnes ovšem přírodovědecky neudržitelný.

Ke Kábrtovi: Někdy projevuje nepochopení podstaty věci (radiokarbonová metoda a stáří uhlí), někdy tvrdí elementární nepravdy (současnost člověka s dinosaury). Popírá nebo překrucuje vědecká fakta (“potopa” versus tvorba sedimentů) atd. Má navíc odpudlivý dryáčnický styl, nahrazující argumentaci. Diskutovat s člověkem, který je schopný vytvořit takovou směsku logicky vadných závěrů, falešných interpretací i vyslovených nepravd, by znamenalo ho nejprve požádat, aby si doplnil vzdělání.